

ОБРАЗОВАНИЕТО – МОЩЕН ФАКТОР ЗА ИНТЕГРАЦИЯ НА МИГРАНТИТЕ В ЕВРОПА

Елена Благоева-Хазърбасанова
Нов български университет

Резюме. Ако проследим собствената си история, става категорично ясно, че европейският континент се създава благодарение на миграционни процеси. Това обаче не пречи формираните в последните години нагласи към тези процеси да са крайно негативни – 56% от жителите на всички страни членки не одобряват миграцията в своите държави на жители от страни извън Общността. Мненията в България са още по-категорични – 77% от българските граждани са негативно настроени, а положителните мнения са едва 15%.

Трудностите и предизвикателствата за успешното интегриране на хората с мигрантски произход в Европа са с различни измерения и в различни области. Тази статия предлага анализ на ситуацията и възможностите, които ЕС дава за интеграция на мигрантите с помощта на мерки, свързани с тяхното образование и подготовка за адекватно участие в пазара на труда. Дали ще определяме бежанците и другите типове мигранти като опасни и ненужни, или ще мобилизираме усилия за тяхната интеграция, е въпрос не само на настоящето, но и на бъдещето на Европа.

Keywords: education and migration; integration through education; EU support for migrants' education and training

Ако проследим собствената си история, става категорично ясно, че европейският континент се създава благодарение на миграционни процеси. Това обаче не пречи формираните в последните години нагласи към тези процеси да са крайно негативни – 56% от жителите на всички страни членки не одобряват миграцията в своите държави на жители от страни извън Общността. Мненията в България са още по-категорични – 77% от българските граждани са негативно настроени, а положителните мнения са едва 15% (Европейска комисия, 2016).

Дали ще определяме бежанците и другите типове мигранти като опасни и ненужни, или ще мобилизираме усилия за тяхната интеграция, е въпрос не само на настоящето, но и на бъдещето на Европа.

Трудностите и предизвикателствата за успешното интегриране на хората с мигрантски произход в Европа са с различни измерения и в различни области.

Тази статия предлага анализ на ситуацията и възможностите, които ЕС дава за интеграция на мигрантите с помощта на мерки, свързани с тяхното образование и подготовка за адекватно участие в пазара на труда.

Освен като морално основание и като заявена ценност в Европейския съюз (единно общество независимо от етнически и национален произход, пол, религия и социален статус) интеграцията на мигрантите има и два други аспекта, достатъчно значими за Европа. Според изследване на британската фондация „Нова икономика“ във Великобритания мигрантите представляват 10,9% от работната сила в страната, като в някои сектори са много повече – 31% в домакинството и поддръжка на чистотата; 30% в хранително-вкусовата промишленост, 26% в здравеопазването. Изследването показва, че тези сектори няма да функционират и БВП на Обединеното кралство ще се свие с 4%, ако всички работещи мигранти спрат работа само за един ден. Подобни са статистиките и в други европейски страни. Това доказва, че хората с мигрантски произход могат да имат съществен принос в социалния и икономическия прогрес на Европа (Bedford, 2018).

Демографските проблеми в повечето европейски страни са не по-малко важен фактор. Делът на хората над 65 години нараства с бързи темпове и до 2050 г. те ще бъдат една трета от населението. Ако днес четирима работещи подкрепят един пенсионер, то до 2060 г. това съотношение ще бъде 2:1 (European Commission, 2005). Добре известно е, че сектори като ИКТ, социални и здравни грижи и в този момент имат проблеми с работната сила. Европейският съюз и европейските държави все повече ще имат нужда от човешки ресурс от хора с неевропейски произход, без да престават да инвестират и в своята собствена работна сила.

Интеграционната политика на ЕС представлява правна и политическа рамка, която цели да подsigури равно третиране на хората с мигрантски произход чрез мерки, които да подкрепят тяхната икономическа и социална интеграция. Не по-малко важни са и равните възможности за участие в политическия и културния живот на приемащата страна.

ЕС, в лицето на Европейската комисия предлага различни начини за подпомагане на държавите членки при интегриране на легално установените лица с мигрантски произход. През 2016 г. е предложен План за действие за интеграция на хората с националност от трети страни (European Commission, 2016a). Държавите членки имат на разположение няколко фонда, които се управляват или съвместно, или директно от европейските институции. Такива са структурните и инвестиционни фондове (ESIF), фонд „Убежище, миграция и интеграция“ (AMIF), Програма на ЕС за заетост и социални иновации (EaSI), програма „Здраве за растеж“, програма „Европа за гражданите“ и др. (таблица 1). В Плана се подчертава колко е важно координираното използване на съответните фондове, за да се максимизира ползата от наличните средства. Комисията полага и допълнителни усилия за подкрепа, като разработва документи, които предлагат идеи и добри практики за синергия между фондовете (European Commission, 2015) или идентифицират ос-

новните области, които представляват проблем за интеграцията на хората с мигрантски произход – образование, наемане на работа, жилище, достъп до основни услуги (European Commission, 2018).

*Фондове на ЕС,
които позволяват финансиране на мерки за интеграция
на хората с мигрантски произход (2014 – 2020)*

- I. Фондове със съвместно управление – ЕС и държави членки
 1. Европейски фонд за регионално развитие (ERDF)
Финансов ресурс в евро – 183 млрд.
 2. Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони (EAFRD)
Финансов ресурс в евро – 99 млрд.
 3. Европейски социален фонд (ESF)
Финансов ресурс в евро – 86 млрд.
 4. Фонд за европейско подпомагане на най-нуждаещите се лица (FEAD)
Финансов ресурс в евро – 3, 8 млрд.
 5. Европейски фонд за морско дело и рибарство (EMFF)
Финансов ресурс в евро – 0, 5 млрд.
 6. Фонд „Убежище, миграция и интеграция“ (AMIF)
Финансов ресурс в евро – (съвместно управление) – 6 млрд.; (директно управление) – 1 млрд.
- II. Фондове с директно управление – институции на ЕС
 1. Програма на ЕС за заетост и социални иновации (EaSI)
Финансов ресурс в евро – 0, 9 млрд.
 2. Програма „Европа за гражданите“
Финансов ресурс в евро – 0,18 млрд.
 3. Програма „Еразъм+“
Финансов ресурс в евро – 14,7 млрд.

Определението „хора с мигрантски произход“ не е еднородно. То включва няколко групи:

- хора с националност от държави извън ЕС;
- хора, кандидатстващи или получили международна защита;
- хора без гражданство;
- хора с неопределена националност;
- европейски граждани с мигрантски произход.

През 2016 г. 20.8 млн. човека, живеещи в ЕС, имат националност от т.нар. трети страни, което е 4.1% от цялото население. Още по-голяма е бройката на живеещите в ЕС, родени в трети страни – 35.1 млн., или 7%. Най-голям брой хора с неевропейска националност има в Германия, Великобритания, Италия, Испания и Франция. Там те са 76% от всички хора с неевропейска националност, живее-

щи в ЕС (Eurostat, 2017). Колкото по-добре Европа успее да използва техния потенциал, толкова по-положителен би бил ефектът не само за тяхната житейска реализация, но и за развитието на европейското общество и икономика.

Можем да идентифицираме няколко проблема, които възпрепятстват бързото и успешно навлизане на мигрантите в европейския пазар на труда:

- ограничено владение на местния език;
- трудности с признаването на съществуващи умения и квалификации;
- несигурност на правния статут и други институционални бариери;
- дискриминация, включително на пазара на жилища (European Commission, 2016);
- липса на достъп до качествено образование и сегрегация, което води до слаби резултати (сегрегация съществува в половината от държавите членки) (EU Agency for Fundamental Rights, 2017).

Виждаме, че три от петте основни препятствия пред интеграцията на мигрантите са свързани с образованието. Проучвания на МВФ и ОЕСД показват, че колкото по-високо е нивото на квалификация на мигрантите и кратък пътят на включването им в трудовия пазар, толкова по-висок е позитивният им принос в публичните финанси на повечето държави членки (International Monetary Fund, 2016), (Battisti et al, 2014), (OECD, 2013). Но в същото време, от данни на „Евростат“ се вижда, че значителната социално-икономическа разлика между местното общество и мигрантите не само съществува в момента, но и нараства. Което показва, че потенциалът на миграцията не се използва или се използва минимално (Eurostat, 2017a), (Grubanov-Boskovic et al, 2017). Образованието и обучението са едни от най-мощните средства за интегриране на хората с мигрантски произход и достъпът до тях трябва да бъде осигурен с общите усилия на Европейския съюз и членуващите в него държави. Също толкова важна е и работата по привличането и убеждаването на различните мигрантски общности в предимствата, които доброто образование би им дало при постигане на техните стремежи за по-добър, по-успешен и по-удовлетворяващ живот.

Какво показва статистиката и какви са предизвикателствата?

Образованието и уменията са необходимо условие за участие в пазара на труда. През 2016 г. нивото на безработица на мигрантите, родени извън ЕС, е с 8.4% по-високо от това на местното население. Изследванията показват, че колкото по-дълго хората са в приемащата държава, толкова по-активно е участието им в трудовия пазар благодарение на образователните и други мерки в тяхна подкрепа. Въпреки това достигането на нива на заетост за мигрантите, сходни с тези на европейските граждани, отнема значително време. Дори когато мигранти биват наемани, вероятността позицията им да не отговаря на образованието и уменията им, е доста голяма (Gorodzeisky et al, 2017; Grubanov-Boskovic et al, 2017).

Съществена пречка за по-бързо и адекватно включване в трудовия пазар са процедурите за признаване на квалификации. Лицата с чуждестранни дипломи имат по-малък шанс да бъдат наети. Във всички европейски държави съществуват процедури, някои от които са доста остарели, тромави и неотчитащи новите обстоятелства. Приемашите държави би трябвало да ги преразгледат, за да съкратят сроковете за формално признаване на квалификации. Друг факт е свръхквалификацията на някои от мигрантите и наемането им на по-ниски позиции. Често са поставяни и при по-неблагоприятни условия по отношение на заплати, трудова защита или кариерно развитие (European Commission, 2016a). Една от основните причини за това са ограничените езикови умения (European Commission, 2016b).

Образованието и грижите в ранна детска възраст (от раждане до начало на формалното образование) полагат основите за по-нататъшната реализация в живота по отношение на образование, благополучие, пригодност за заетост и социална интеграция, особено за децата в неравностойно положение. Макар и бавно, тази грижа почва да става приоритет в държавите членки. За съжаление, данните показват, че точно децата в неравностойно положение (идващи от бедни семейства, необразовани родители или мигрантски семейства) най-малко посещават детски градини и центрове – не повече от една година (European Commission/EACEA/Eurydice/Eurostat, 2014).

Впоследствие тези деца се сблъскват с трудности и ограничения при избор на типа училище и типовете и нивата на училищните дипломи, които могат да придобият (недаващи достъп до висше образование). Данните показват, че голяма част от тях отпадат, посещават училище за по-кратък период, имат по-ниски резултати. Дори в началната степен на образование техните крайни резултати са значително по-ниски от тези на другите деца. Голяма част от тях автоматично биват насочвани към училища за деца със специални нужди, без това да е необходимо (NESSE Network, 2008).

Образователната сегрегация е следствие на жилищната сегрегацията в някои от европейските държави (OECD, 2010). Отделянето на социалните жилища в определени райони или населени места води до концентрация на мигранти в изолирани ареали и дискриминация по отношение на пазара на жилища. По този начин децата са ограничени в избора си на училище. Има данни за сегрегация в самите училища поне за половината от държавите членки (EU Agency for Fundamental Rights, 2017), (OECD, 2010). Качеството на обучение в този тип училища е по-ниско от средното за нормалните училища на национално ниво или по места. Още от тук се повлияват възможностите за академични постижения и по-добри възможности за работа. В редица европейски училища има системи за прием, които са съобразени само с местните деца – специфични местни изисквания, профили на кандидатите и др. Това не позволява на деца от друга среда и култура да отговорят на условията. По този начин децата с мигрантски произход се концентрират в определени учебни заведения и още повече се изолират (NESSE Network, 2008).

Езиковите способности на скоро пристигналите или живелите в изолация в повечето случаи не са на необходимото ниво. Ако не се организират допълнителни възможности за учене на езика и „наваксване“ на учебната програма, голяма част от децата няма да имат възможност да се изравнят с връстниците си. Ниските образователни резултати подтикват към отказване от учене въобще, което пък води до нисък дял на деца с мигрантски произход във висшите училища.

Какво може да се направи с възможностите, които предлага ЕС?

Европейските фондове дават възможност да се използват средства за създаване на условия за достъп до приобщаващо и несегрегирано образование, за да се ликвидира разликата в образователните резултати по причини, различни от капацитета на самите обучавани. За да се достигне до високи постижения в образованието на всички нива, мерките би трябвало да обхващат и осигуряват образователни услуги в ранна детска възраст, педагогически инструменти за обслужване на различни нужди, подкрепа на смесените училища и активни извънучилищни занимания. Различните фондове на ЕС според своите приоритети могат да подпомогнат решаването на изложените по-горе проблеми, като допълнят инвестициите на държавите членки в няколко посоки.

1. Реформи в образователната политика

Подкрепа на национално и местно ниво за реформи в образователната политика по посока на приобщаване и десегрегация. – Предвидени в AMIF, ESF, ERDF и съответните оперативни програми: изграждане на капацитет (покана на експерти, конференции за обмяна на опит и добри практики, практически семинари и обучение и др.)

2. Механизми за подбор в училищата

Подкрепа за разработка/усъвършенстване на механизми за подбор, които да дават по-голяма възможност за създаване на смесени класове/училища. – Предвидени в ESF, AMIF: изграждане на капацитет за разработка и/или тестване на нови механизми за подбор (обучение на всички заинтересувани лица, проучвания, конференции и др.)

3. Мерки за подобряване достъпа до несегрегирано, приобщаващо образование. – Предвидени в:

– ERDF: инвестиции в инфраструктура (пътна мрежа), създаване или усъвършенстване на училищната инфраструктура за повишаване на капацитета за смесени класове, инвестиране в средства за транспорт, подобряване на достъпа и др.

– AMIF, ESF: анализ на нуждите на ученици, студенти, родители, администрация; представяне на иновативни педагогически инструменти и методи, вкл. активни и съвместни подходи, които дават възможност за адаптиране към индивидуални нужди и увеличават мотивацията на учащите; индивидуална подкрепа на учениците чрез ментори, вкл. и за улесняването на преминаването от едно образователно ниво към друго; занимания и дейности извън училищната

програма и извън училище; Езиково обучение за деца с мигрантски произход; обучение на училищния персонал (начално и продължаващо) с акцент върху разбирането на рисковите факторите, които водят до ниски образователни резултати и напускане на училище; по-добри връзки между родители и учители (активно участие на родителите в детските градини и училищата).

– AMIF, ESF, ERDF: пилотни проекти; изграждане на капацитет; училищен транспорт; обучение на учители, ментори, лични асистенти и друг училищен персонал; обучение на представители на общностите.

– FEAD, ESF: материална помощ на учениците в нужда.

– ESF, ERDF, EAFRD: пилотни дейности – за тестване на достъпа до приобщаващо образование (училищни автобуси, адаптация на правила и механизми за прием, обучение на ментори/асистенти, отговарящи за достъпа до училището и др.).

4. Изграждане на общност

Подкрепа за дейности, свързани с изграждане на общност и създаване на благоприятна среда за приобщаващо образование. – Предвидени в:

– AMIF, ESF, ERDF, EAFRD: развиване на капацитет за лица и институции, ангажирани в изграждането на общностите (социални работници, медиатори и др.) чрез конференции, практическо обучение, обмяна на опит.

– AMIF, ESF, ERDF: връзки с медиите (събития, посещения на представителите на медиите, кампании и др.).

5. Осигуряване на образование и грижи в ранна детска възраст

Мерки, предвидени в:

– ERDF, EAFRD: ако достъпът е ограничен поради липса на достатъчно сгради и оборудване, ЕС позволява да се използват средства за разширяване на съществуващите и строеж на нови детски градини и центрове за осигуряване на образование и грижи в ранна детска възраст.

– ESF: за да се насърчи по-широко участие от страна на целевите групи, се предвиждат мерки за укрепване на връзките между родители и педагогически специалисти, както и обучение на лицата, осигуряващи грижи в ранна детска възраст, учителите, социалните работници.

Естествено, не само проблемите с образованието затрудняват интеграцията на мигрантите. Най-добри резултати биха се постигнали, ако различните проблеми се адресират едновременно, не само за да не се губят ресурси, но и за да се постигнат качествени промени.

От изключителна важност е наличието на адекватни стратегически рамки на национално и местно ниво, разработване на интервенциите на програмно ниво в съответствие с тези стратегии и сериозни координационни механизми, за да се осигури необходимият синергичен ефект.

На ниво проекти (където се намират и образователните институции) управляващите органи биха могли да търсят начини за поощряване на бене-

фициентите, които търсят да постигнат синергия в проектите си, например чрез присъждане на допълнителни точки при селекция на „координирани“ проекти. Това би стимулирало бенефициентите да разработват към различни покани/мерки проекти, които взаимно се допълват – работа с родители и обучение на децата; социална интеграция на местно ниво и обучение/образование и др.

За учебната 2017/18 г. в България 118 деца мигранти посещават училище, а 24 деца – детска градина. Общият им брой е около 300, основно от Афганистан, Ирак и Сирия. Все още няма учебни помагала за тях и подготвени преподаватели, няма методика за оценяването им и разпределението им по нива, не е достатъчно активна работата с родителите, които спират децата си от училище. Но управлението полага усилия и възнамерява да създаде общ регистър, с който да работят всички институции, които имат отношение към мигрантската криза.

Въпреки усилията на държавите членки на ЕС да изградят ефективни интеграционни политики в съответствие с техните национални контексти, все още гражданите на трети страни са изправени пред висок риск от бедност и социална изолация. В сравнение с гражданите на ЕС те все още имат по-малки възможности за достъп до основни публични услуги. Включването възможно най-рано в пазара на труда е ключов компонент на интеграционния процес, още повече че това е и в полза на икономиките на държавите домакини. За много от европейските държави трудът на мигрантите е решение на съществуващи липси на работна сила в определени области, както и принос към социалните системи от гледна точка на увеличаващото се население в извънтрудова възраст. Общите усилия на държавите членки за интегриране на мигрантите отстояват ценностите на Европа. Ефективното включване в трудовия пазар на една развита икономика не може да стане без адекватно образование. Образованието не само дава възможност, особено за младите, да възстановят животите си, но и спомага за доближаване на културите и взаимното разбиране. По този начин грижата за образованието – качествено, несегрегирано и с внимание към индивидуалните нужди – става мощна преграда срещу радикализирането на младите хора с мигрантски произход.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Европейска комисия (2016). *Стандартен Евробарометър 86. Национален доклад*. <<http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion>> Посетен на 28.02.2018
- Battisti, M., Felbermayr, G., Peri, G. & Poutvaara, P. (2014). *Immigration, search and redistribution: a quantitative assessment native welfare*. – Cambridge: National Bureau of Economic Research.

- Bedford, S. (2018) *Migrants in the care sector contribute £17 million to the English economy every day*. http://neweconomics.org/2018/02/migrants-care-sector/?_sf_s=migrants+work+force Посетен на 12.03.2018
- EU Agency for Fundamental Rights (2017). *Together in the EU – Promoting the participation of migrants and their descendants*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission (2005). *Green Paper “Confronting demographic change: a new solidarity between the generations”*, Brussels, 16.3.2005, COM(2005) 94 final
<<http://eur-lex.europa.eu/procedure/EN/192661>> Посетен на 20.02.2018.
- European Commission (2015). *Synergies between the Asylum Migration and Integration Fund (AMIF) and other EU funding instruments in relation to reception and integration of asylum seekers and other migrants*. <https://ec.europa.eu/fisheries/sites/fisheries/files/docs/body/20151109-synergies-amif_en.pdf> Посетен на 28.02.2018.
- European Commission (2016). *EWSI Analysis: Immigrant Housing in Europe*. European Website on Integration. <<https://ec.europa.eu/migrant-integration/intdossier/ewsi-analysis-immigrant-housing-in-europe>> Посетен на 1.02.2018.
- European Commission (2016a). *Communication from the Commission to the EP, the Council, the EESC and the CoR. “Action Plan on the Integration of Third Country nationals”*. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2016:0377:FIN>> Посетен на 10.02.2018.
- European Commission (2016b). *Mobility and Migration in the EU: Opportunities and Challenges*. (pp.163 – 208, 194). In: *Employment and Social Developments in Europe 2015 Review*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission (2018). *Toolkit on the Use of EU Funds for the Integration of People with a Migrant Background*. – Brussels: Directorate-General for Regional and Urban Policy, Inclusive Growth, Urban and Territorial Development Unit.
- European Commission/EACEA/Eurydice/Eurostat (2014). *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe*. Eurydice and Eurostat Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurostat (2017). *Migration and migrant population statistics*. Data extracted in March 2017 <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics> Посетен на 1.03.2018.
- Eurostat (2017a). *Migrant integration statistics – labour market indicators*. Data extracted in March 2017. <http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Migrant_integration_statistics_%E2%80%93_labour_market_indicators> Посетен на 10.02.2018.

- Davidov, E. & Semyonov, M. (2017). Labor force participation, unemployment and occupational attainment among immigrants in West European countries. *International Journal of Comparative Sociology*, Vol. 58(5) 359 – 366.
- Grubanov-Boskovic, S., Natale, F. & Scipioni, M. (2017). *Patterns of immigrants' integration in European labour markets*. Joint Research Centre Technical Reports. – Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- International Monetary Fund (2016). *The refugee surge in Europe: Economic Challenges*, Staff Discussion Notes. <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1602.pdf>> Посетен на 10.02.2018
- NESSE Network (2008). *Education and Migration strategies for integrating migrant children in European schools and societies: a synthesis of research findings for policy-makers*. <<http://www.nesse.fr/nesses/activities/reports/activities/reports/education-and-migration-pdf>> Посетен на 10.02.2018.
- OECD (2010). *Equal opportunities? The labour market integration of the children of immigrants*. – Paris: OECD Publishing .
- OECD (2013). The fiscal impact of immigration in OECD countries (pp. 125 – 189). In: *International Migration Outlook 2010*. – Paris: OECD Publishing.

EDUCATION – A POWERFUL FACTOR FOR THE MIGRANTS' INTEGRATION IN EUROPE

Abstract. The history of the European continent is strongly influenced by migratory processes. Nevertheless, the present attitudes towards recent migration processes are quite negative – 56% of European citizens of all Member States do not want third countries migrants in Europe. Bulgarians are even more categorical – 77% of their opinions are negative, favorable opinions are only 15%.

Whether we will judge refugees and other people with migrant background as dangerous and unnecessary or will mobilize efforts to integrate them is a matter of both the present and the future of Europe.

Obstacles and challenges for the successful integration of people with migrant background in Europe could be found in different areas and dimensions. This article analyzes the situation and presents the opportunities offered by EU in the area of migrants' education and preparation for the adequate participation in the labour market.

✉ **Dr. Elena Blagoeva-Hazerbasanova**

New Bulgarian University

Sofia, Bulgaria

E-mail: alfiola1961@yahoo.com